

DUVAR RESİMLERİNİN KORUNMASI-RESTORASYONU İÇİN ICOMOS İLKELERİ (2003)

2003'te Zimbabwe'de Viktorya Şelalerinde yapılan 14. ICOMOS Genel Kurulunda onaylanmıştır.

Giriş ve tanımlar

Duvar resimleri tarih boyunca, en erken dönemdeki kaya resimlerinden, günümüz duvar resimlerine kadar uzanan süreçte insanın yaratıcılığının kültürel anlatımı olmuşlardır. Bozulmaları, kazayla veya kasıtlı olarak tahripleri dünyanın kültür mirasının önemli bir parçasının etkilenmesine yol açan bir kayıp oluşturmaktadır. Venedik Tüzüğü (1964) kültürel mirasın korunması –restorasyonu için genel ilkeleri sağlamıştır. Bütünleşik koruma kavramını ortaya koyan Amsterdam Bildirgesi (1975) ve kültürel çeşitlilik konusuna değinen, Özgünlük konusundaki Nara Belgesi (1994) bu ilkeleri genişletmiştir. Bu tüzükleri ve ICOM-CC Etik Kodu (1984), Pavia Belgesi (1997) ve E.C.C.O. Profesyonel Rehberi (1997) gibi katkıları gözönüne alan bu belgenin amacı duvar resimlerinin korunması, konservasyonu ve restorasyonuna yönelik ilkeler sunmaktır. Dolayısıyla, bu belge temel, evrensel ilkeleri ve uygulamaları yansıtmaktadır; bölgesel ve ulusal düzeyde tavsiyelerle desteklenebilecek özel bölge ve ülke sorunlarını dikkate almamaktadır.

Duvar resimlerinin zenginliği kültürel ifadelerin çeşitliliğinden, estetik başarılarına ve eski dönemlerden günümüze kadar kullanılan malzeme ve tekniklerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Aşağıda sıralanan maddeler sıva, tuğla, kerpiç ve taş gibi inorganik zeminler üzerine yapılan resimlere uygulanabilir; ahşap, kağıt ve kumaş, bez gibi organik zeminler üzerine yapılmış resimleri kapsamaz. Birçok tarihi binada bulunan ve özel dikkat gerektiren kompozit malzemeler bu belgenin kapsamı dışındadır. Mimari yüzeyler ve onların tarihi, estetik ve teknik değerler taşıyan bezemeli üst tabakaları, tarihi anıtların önemli bileşenleri olarak ele alınmalıdır.

Duvar resimleri anıt ve sitlerin bütünleyici parçalarıdır ve yerlerinde korunmalıdır. Duvar resimlerini olumsuz etkileyen sorunların çoğu yapının veya taşıyıcı sisteminin kötü durumuyla, kötü kullanımla, bakımsızlıkla, sık sık yapılan onarım ve değişikliklerle ilgilidir. Kısa aralıklarla yapılan restorasyonlar, gereksiz raspa, uygun olmayan yöntem ve malzemelerin kullanımı da onarılmaz hasarlara yol açabilir. Standart altı, yetersiz deneyim ve mesleki eğitimle yapılan uygulamalar, istenmeyen sonuçlara yol açmıştır. Bu nedenle duvar resimlerinin uygun biçimde korunması, konservasyonu ile ilgili ilkeleri içeren bir belgeye gerek vardır.

Madde 1: Koruma politikası

Her kültür ve dine ait duvar resimlerinin korunmasına yönelik öncelikli çalışma, kimi görülemez durumda olsa dahi, duvar resimleri olan anıt ve sitlerin envanterinin yapılmasıdır. Kültürel mirasın korunması ile ilgili yasa ve tüzükler duvar resimlerinin ve çevrelerinin tahribini, bozulmasını ve değiştirilmesini yasaklamalıdır. Yasalar duvar resimlerinin korunmasının yanısıra, araştırılmaları, uzman bakımı görmeleri ve izlenmeleri için kaynak sunmalı; somut ve soyut değerlerinin toplum tarafından takdir edilmelerine olanak sağlamalıdır. Eğer müdahale yapılması gerekiyorsa, sorumlu kuruluşların bilgisi ve izniyle yapılmalıdır.

Kuralların çiğnenmesine karşı yasal önlemler alınmalıdır. Yasalar yeni buluntular olabileceğini ve bunların yasal koruma altına alınma sürecinde korunmaları gerektiğini dikkate almalıdır. Yol, baraj yapımı, tarihi yapıların başka işlevlere uyarlanması gibi duvar resimlerini etkileyen bölgesel, kentsel veya mimari projeler, etki değerlendirmesi yapılmadan ve duvar resimlerini korumak için gerekli çözümler bulunmadan gerçekleştirilmemelidir.

Dini resimlerin kült işlevini, özgünlüklerinden ödün vermeden korumak ve sürdürmek için, değişik yetkili kurumlarla işbirliği yapılarak, özel çaba gösterilmelidir.

Madde 2: Araştırma

Tüm koruma projeleri kapsamlı bilimsel araştırmalarla başlamalıdır. Bu araştırmaların amacı yapının dokusu ve üst üste gelen tabakalarının tarihi estetik ve teknik yönleri konusunda olabildiğince çok bilgi edinmektir. Araştırmalar resmin tüm maddi ve tinsel değerleri yanında, geçirdiği tarihi değişiklikler, aldığı ekler ve restorasyonları kapsamalıdır. Bu çalışmalar disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirir.

Araştırma yöntemleri mümkün olduğunca hasar verici olmamalıdır. Badana, boya tabakaları, sıva vb. altında gizli duvar resimlerine özellikle dikkat edilmelidir. Koruma programları için önkoşullar, bozulma süreçlerinin makro ve mikro ölçeklerde bilimsel yöntemlerle araştırılması, malzeme analizi ve mevcut durumla ilgili teşhistir.

Madde 3: Belgeleme

Venedik Tüzüğü'ne bağlı olarak, duvar resimlerinin korunması-onarımı çalışmasına çizimler, kopyalar, fotoğraflar, haritalarla desteklenen bir analiz ve değerlendirme raporu eşlik etmelidir. Resimlerin durumu, eserin yaratılış sürecine ve tarihine ait teknik ve biçimsel özellikler kaydedilmelidir. Ayrıca, konservasyon-onarım çalışmasının her aşaması, kullanılan malzeme ve yöntem belgelenmelidir. Bu rapor bir kamu kurumunun arşivine konulmalı ve ilgilenenlerin incelemesine açık olmalıdır.

Bu tür belgelerin bir kopyası da anıtta tutulmalı veya anıttan sorumlu kurumda bulunmalıdır. Yapılan çalışmanın sonuçlarının yayınlanması da tavsiye edilir. Bu belgede tanımlı alanlarda yürütülen araştırmalar, teşhis ve uygulamalar ele alınmalıdır. Geleneksel yöntemler kullanılarak, yazı ve çizimle yapılan belgeleme, dijital yöntemlerle desteklenebilir. Kullanılan teknikten çok, belgelerin kalıcılığı ve gelecekte de ulaşılabilir olması önemlidir.

Madde 4: Önleyici koruma, sürekli bakım ve alan yönetimi

Önleyici korumanın amacı bozulmayı en aza indirecek üzere uygun koşullar oluşturmak; gereksiz müdahalelerden kaçınmak, böylece duvar resimlerinin yaşam süresini uzatmaktır. Uygun izleme ve çevre koşullarının denetimi önleyici korumanın temel bileşenleridir. Uygun olmayan iklim koşulları ve nem sorunları bozulmaya ve biyolojik saldırılara neden olabilir. İzleme ile duvar resminin veya onu taşıyan sistemin bozulma süreçleri henüz başlangıç aşamasında saptanabilir; böylece daha fazla hasar oluşması önlenir. Şekil değiştirmeye, hatta taşıyıcı sistemin yıkılmasına yol açabilecek zayıflıklar erken bir aşamada saptanabilir. Yapının taşıyıcı sisteminin sürekli bakımı duvar resimlerinin korunmasının güvencesidir.

Duvar resimlerine sahip olan anıt ve sitlerin kamu tarafından uygun olmayan veya denetimsiz kullanımı, hasar oluşmasına yol açabilir. Bu durumda ziyaretçi sayısının sınırlandırılması ve bazı durumlarda yerin geçici olarak ziyarete kapatılması gerekebilir. Ancak, ziyaretçilerin duvar resimlerini görmesi ve ortak kültür mirasının parçası olarak değerlendirme şansına sahip olmaları tercih edilir. Dolayısıyla, alan yönetiminde, anıt ve sitlerin özgün somut ve soyut değerlerini mümkün olduğunca koruyan dikkatli bir ulaşılabilirlik ve kullanım planlamasının yer alması önemlidir. Değişik sosyolojik, ideolojik ve ekonomik nedenlerle, özellikle izole yerlerde bulunan duvar resimleri vandalizm ve hırsızlık kurbanı olmaktadır. Bu tür durumlarda, sorumlu kurumlar özel koruyucu önlemler almalıdır.

Madde 5: Konservasyon-restorasyon işlemleri

Duvar resimleri binanın veya strüktürün ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla korunmaları mimari yapının dokusu ve çevresi ile birlikte ele alınmalıdır. Anıta yapılacak her müdahale

duvar resimlerinin özelliklerini ve korunma koşullarını dikkate almalıdır. Sağlamaştırma, temizleme ve bütünleme gibi tüm müdahaleler mümkün olan en alt düzeyde tutularak maddi ve resimsel özgünlüğün zarar görmesi önlenmelidir. Değişik resim tabakalarına ait örnekler mümkün olduğunca yerinde korunmalıdır. Doğal eskime, geçen zamanın kanıtıdır; saygı görmelidir. Eğer kaldırılmaları zarar verecekse, geri dönüşü olmayan kimyasal ve fiziksel değişimler olduğu gibi bırakılır. Eski restorasyonlar, ekler ve üstten boyama duvar resminin tarihinin parçasıdır. Bunlar geçmiş sunum tekniklerinin belgesi olarak ele alınmalı ve eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmelidir.

Duvar resimlerinin konservasyon ve restorasyonunda kullanılan tüm yöntem ve malzemeler gelecekte de müdahale yapılması olasılığını dikkate almalıdır. Yeni malzeme ve yöntemlerin kullanımı ayrıntılı bilimsel araştırma verisine hem laboratuarda, hem alanda yapılan deneylerin olumlu sonuçlarına dayanmalıdır. Bununla birlikte, yeni malzeme ve yöntemlerin uzun erimde duvar resimleri üzerinde yaratacağı etkiler bilinmemektedir ve zarar verici olabileceği dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla eğer resmin bileşenleri ve çevreleyen yapı ile uyumlu ise, geleneksel malzemelerin kullanımı teşvik edilmelidir.

Restorasyonun amacı, duvar resminin özgün tasarımına ve tarihine saygı göstererek biçiminin ve içeriğinin okunurluluğunu artırmaktır. Estetik bütünleme hasarın görünürlüğünün azaltılmasına katkıda bulunur ve özgün olmayan kısım üzerinde yapılmalıdır. Rötüş ve yeniden yapımlar özgünden ayrılabilir bir şekilde yapılmalıdır. Tüm ekler kolayca kaldırılabilir olmalıdır. Üstten boyama yapmaktan kaçınılmalıdır.

Raspa yapılarak duvar resimlerinin açılması, mevcut tarihi duruma saygı ve nelerin kaybedileceğinin değerlendirilmesini gerektirir. Bu işlem duvar resimlerinin durumlarının, boyutlarının ve değerlerinin bir ön araştırmayla değerlendirilmesinden ve hasara neden olmadan yapılabileceği belirlendikten sonra uygulanmalıdır. Açığa çıkarılan resimler uygun olmayan koşullara maruz bırakılmamalıdır.

Bazı durumlarda bezemeli duvar resimlerinin veya renkli mimari yüzeylerin yeniden yapımı bir konservasyon-restorasyon programının parçası olabilir. Bu işlem özgün parçaların konservasyonunu gerektirir ve onların kısmen veya tümüyle koruyucu tabakalarla örtülmesini gerektirebilir. İyi belgelenmiş, geleneksel malzeme ve teknikler kullanılarak yapılan ve profesyonelce uygulanan bir yeniden yapım cephe ve iç mekanların tarihi görüşlerine tanıklık edebilir.

Konservasyon- Restorasyon projelerinin her aşamasında yetkin bir yönetim sağlanmalı, ilgili kurumların onayı alınmalıdır. Projenin sonuçtan maddi bir kazancı olmayan yetkili kurum veya kuruluşlarca, tarafsız bir şekilde denetiminin sağlanması arzu edilir. Yönetim kararlarından sorumlu olanların adları belirlenmeli; çalışma gerekli bilgi ve beceriye sahip uzmanlar tarafından uygulanmalıdır.

Madde 6: Acil durum önlemleri

Acil durumlarda, duvar resimlerini korumak için hızla işlem yapılması gerekir. Acil müdahalede kullanılan malzeme ve teknikler daha sonra işlem yapılmasına izin verecek türde olmalıdır. Uygun koruma işlemleri, gerekli izin alınarak, en kısa zamanda yapılmalıdır. Sökme ve taşıma, duvar resimlerinin fiziksel oluşumunu, malzeme yapısını ve estetik özelliklerini tehlikeli, ciddi ve geri dönüşü olmayan biçimde etkileyen işlemlerdir. Dolayısıyla, bu işlemler yerinde koruma seçeneklerinin uygulanmadığı aşırı durumlarda kabul edilebilir. Bu tür durumlarla karşılaşıldığında, sökme ve taşıma içeren kararlar uygulamayı yapan kişiye bırakılmamalı; bir uzmanlar heyeti tarafından alınmalıdır. Sökülen resimler, mümkün olduğunda, tekrar özgün yerlerine konulmalıdır.

Yerlerinden sökülen resimlerin korunması ve sürekli bakımını sağlamak, çalınmalarını ve dolaşımalarını önlemek için özel önlem alınmalıdır.

Mevcut bir bezeme tabakasını uygun olmayan çevre koşullarına karşı korumak amacıyla yapılan kaplama tabakası duvar resmi ile uyumlu bir malzemeyle ve ileride kaldırılmaya uygun bir biçimde yapılmalıdır.

Madde 7: Araştırma ve kamuya duyurulması

Duvar resimlerinin konservasyonu-restorasyonu ile ilgili araştırma projelerinin başlatılması sürdürülebilir bir koruma politikasının önkoşuludur. Bozulma süreçleri hakkındaki bilgi birikimine katkıda bulunma potansiyeli olan bilimsel araştırmalar desteklenmelidir. Özgün resim teknikleri ve geçmişte yapılan onarımlarda kullanılan malzeme ve yöntemler hakkındaki bilgilerimizi derinleştirecek araştırmalar uygun konservasyon projelerinin uygulanabilmesi için gereklidir. Bu araştırmalar güzel sanatlar ve temel bilimler disiplinleri için de yararlıdır. Araştırma veya örnek almak amacıyla özgün dokuya zarar verilmemelidir.

Elde edilen bilginin duyurulması araştırmacının önemli bir parçasıdır ve hem mesleki, hem de popüler düzeyde yapılmalıdır. Konservasyon-onarım çalışmaları geçici olarak rahatsızlık yaratsa da, çalışmaları halka duyurmak duvar resimlerinin korunması gerekliliği konusundaki bilincin artmasına önemli katkıda bulunabilir.

Madde 8: Mesleki nitelikler ve eğitim

Duvar resimlerinin konservasyonu- restorasyonu kültür mirasını koruma disiplini içinde bir uzmanlık dalıdır. Bu çalışma alanı özel bilgi, beceri, deneyim ve sorumluluk gerektirdiği için, konservatör-restoratörler ICOM'un Koruma Komitesinin Etik Kodu (1984) ile E.C.C.O. (Avrupa Konservatör-Restoratörler Organizasyonu Konfederasyonu) ve ENCoRE (Avrupa Konservatör-Restoratör Eğitim Ağı) tarafından tavsiye edildiği gibi, mesleki eğitim almalı ve araştırmalarla yetiştirilmelidir.

Madde 9: Yenileme gelenekleri

Dünyanın birçok bölgesinde, sanatçı ve zanaatkarların özgün resim yapma uygulamaları, tarihi bezeme ve ikonografi programları, geleneksel malzeme ve teknikleri kullanılarak sürdürülmektedir. Dini-kültürel gereksinimleri karşılayan ve Nara ilkelerine uyan bu gelenekler desteklenmelidir. Bu özel bilgiyi yaşatmak önemli olmakla birlikte, konservasyon-restorasyon uygulamalarının sanatçılar veya zanaatkarlar tarafından yapılacağı şeklinde anlaşılmalıdır.

Madde 10: Uluslararası işbirliği

Ortak mirasın bakımının paylaşılması ulusal ve uluslararası düzeyde kabul gören bir kavramdır. Dolayısıyla bilgi alışverişini cesaretlendirmek ve her düzeyde veriyi yaymayı desteklemek gerekir. Disiplinlerarası işbirliği kapsamında, duvar resmi konservatör-restoratörleri başka ülkelerdeki meslektaşları ve dünyanın değişik yerlerindeki ilgili kuruluş ve uzmanlarla bağlantı kurmalıdır.

Bu belgenin ilk taslağı 28 Ekim – 1 Kasım 2002 tarihleri arasında Kopenhag'da hazırlanmış; 8-9 Mayıs 2003 tarihinde Selanik'te gözden geçirilerek kesinleşmiştir.

Raportör: Isabelle Brajer

Katılanlar: *R.C. Agrawal (Hindistan), Valia Anapliotou (Yunanistan), Stefan Belishki (Bulgaristan), Giorgio Bonsanti (İtalya), Isabelle Brajer (Danimarka), Marjan Buyle (Belçika), Jaime Cama Villafranca (Meksika), Nikolas Charkiolakis (Yunanistan), Rob Crèvecoeur (Hollanda), Luigi Dei (İtalya), Alberto Felici (İtalya), Vaios Ganitis (Yunanistan), George Kavakas (Yunanistan), Haris Lionis (Yunanistan), Penelope Mavroudi*

(Yunanistan), Vassilis Petropoulos (Yunanistan), Michael Petzet (Almanya), Ursula Schädler-Saub (Almanya), Walter Schudel (Belçika), Nimal de Silva (Sri Lanka), Roland Silva (Sri Lanka), Kirsten Trampedach (Danimarka), İoannis Zervos (Yunanistan)

Çeviri: Zeynep Ahunbay, 2017